

TSUKIMI, A HOLDNÉZÉS JAPÁN ÜNNEPE

Sitkei Dóra

ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék

A holdnaptár¹ (*kyūreki*² 旧曆) szerinti 8. holdhónap 15. napján (a Gergely-naptár szerint szeptember 10. és október első hete közé esik), az őszi napéjegyenlőség idején tartják a holdnézés, az (*o-*)*tsukimi* (お)月見³ ünnepét Japánban. Emellett gyakori elnevezése az ünnepnek a *jūgoya* 十五夜 (szó szerint: '15. éjszaka') vagy *chūshū/naka-aki no meigetsu* (szó szerint: 'őszközépi gyönyörű hold') 中秋の名月 (Koyomi to tenbun; Nenchū gyōji).

Az ünnep eredete

Nem tudni pontosan, hogy honnan érkeztek a japán szigetekre a japánok ősei, általában úgy vélik, hogy többfelől, az ázsiai kontinensről és a déli szigetekről, például Délkelet-Ázsiából, Mikronéziából, Polinéziából

1 A holdnaptárt Kínából vették át a japánok Koreán át az i.sz. VI. sz. közepén, melyet 1873–1874-ben váltott fel Japánban a Gergely-naptár.

A hagyományos kínai luniszoláris naptári rendszer az i.e. VI. században alakult ki. A kínai csillagászok megfigyeléseik alapján ekkor jutottak arra az eredményre, hogy a holdhónap hossza: 29,43/81 nap. Ezen a holdhónaphosszon alapul a hagyományos kínai naptár, mely 12, egyenként 354, illetve 355 napos „közönséges év” és 7, egyenként 383, illetve 384 napos szökőév kombinációjából állt. Így 19 éves ciklusokat alkalmaztak, amelyeken belül az egyes évek négyfajta változatot tettek lehetővé. Hónapok helyett olyan, 14–15 napos időszakokkal számoltak, amelyek holdújulástól holdtöltéig és holdtöltétől holdújulásig tartottak. Ezen kéthetes szakaszok első napját *jie* 節-nek nevezték, mely az *ünnep* terminusává is vált. A kínai holdnaptár az évet mindig azzal az újholddal kezdte, mely megelőzi a Napnak a Vízöntő csillagképbe való belépését. Ez január végén, február elején történik, melyet a kínai újév vagy holdújév (*chunjie* 春節 'tavaszünnep') során ünnepelnek meg. (Ecsedy 1990:20; Hahn, 2004; Nenchū gyōji; NDL; Salát: A kínai Holdújév).

2 A tanulmányban a japán szavak latin betűs átírásához a Hepburn-féle átírást használok, melyet követően japán írásjegyekkel is megadom az adott kifejezést. Kínai szavak latin betűs átírásához a *pinjint* használok, melyet követően a kínai írásjegyek tradicionális változatát használva adom meg a kifejezést.

3 A tiszteletet kifejező *o-*prefixummal, illetve anélkül is mondják az ünnep nevét.

vándorolhattak be a japán szigetekre.⁴ A déli szigeteket trópusi éghajlat jellemzi, a terület étkezési kultúrája különböző burgonyaféléken alapult, mely növények kipusztultak az északabbra fekvő japán területeken, a jamgyökér (*yamaimo* 山芋 'hegyi burgonya', *Dioscorea villosa*) és a tarógyökér (*satoimo* 里芋, *Colocasia esculenta*) kivételével. (A jam- és tarógyökérrel manapság már csak köretként találkozhatunk az asztalon Japánban) (Nenchū gyōji).

A tarógyökeret a 8. holdhónap során takarítják be, a legutóbbi kutatások szerint – japán források alapján –, Kínában a holdnézés ünnepén az emberek tarógyökeret fogyasztottak, az ünnep eredetileg a tarógyökér betakarításának ünnepe volt (Nenchū gyōji).

Később vált udvari ünneppé, mely a Nara 奈良時代 (710–794)–Heian-korban⁵ 平安時代 (794–1185)(Ósaka Shiritsu Kagakukan), a japán Heibonsha Enciklopédiája szerint a tang-kori 唐朝 (i.sz. 618–907) Kínából került Koreába, mely ezt követően Koreából került át Japánba (Shimonaka, 1988: 549).

A Heian-korban az udvari nemesek már holdnéző ünnepségeket (*kangetsu no utage* 観月の宴) tartottak (Mitoku, shittoku).

A Heian-kor után fokozatosan vették át az ünnepet a szamurájok és a városi emberek (Nihon no gyōji, koyomi). Az Edo-korban 江戸時代 (1603–1868) terjedt el a parasztság körében is – a termények betakarítása utáni szüreti ünnepként (Nenchū gyōji; Seikatsu no hinto).

Felajánlások a Holdnak

A telihold az agrár társadalmakban a prosperitás és a bőség szimbóluma. Az ünnep idején látható telihold a rizsszemekkel teli rizsnövényt jelképezi, úgy vélték, hogy az univerzum vitalitása ekkor éri el csúcát (Na-Chae, 2010:212–229).

Ezen a napon a teliholdnak, a Hold⁶ istenségének, *kamijának* (Tsuki no kami-sama 月の神様)⁷ megköszönik a jó termést, különböző ételeket ajánlanak fel olyan helyen, ahonnan jól látszódik a hold (Nishitsunoi, 1958:65; Saitama-ken no jinja): szoba ablakában, verandán. Később közösen elfogyasztják a felajánlott ételt. Úgy hitték, hogy a

4 Jamadzi 1989:23.

5 Más forrás szerint a Nara-kort követően, a Heian-kor alatt került Japánba (Nihon no gyōji, koyomi).

6 Az égitestek nevének köznévi használatok általános a kis kezdőbetűs írásmód. A tanulmányban nagy kezdőbetűvel olvasható a *hold* szó, amikor istenség jelentésben szerepel.

7 Az istenség másik neve: Tsukiyomi-no-mikoto 月読尊.

felajánlott étel elfogyasztásával a Hold *kamijával* szorosabbá válik a kötelék (Hasshō wa Chūgoku?).

A felajánlásnál a két leggyakoribb elem a kínai virágosnád (*susuki* 薄, *Miscanthus sinensis*) és a telihold alakjára emlékeztető kerek rizsgombóc ((*o-*)*dango* お団子) (Nihon no gyōji, koyomi).

Eleinte rizskalászt használtak a kínai virágosnád, a *susuki* helyett. A rizskalász *yorishironak* 依り代 számított, vagyis „istenváró növény” volt, itt tudott leszállni az istenség, a *kami* az emberek közé (Sakurai, 1994:24–26). A rizskalászt fokozatosan felváltotta a *susuki* kalásza ebben a szerepben, mely egy időben érik a rizzsel. A *susukit* már azok a családok is könnyen alkalmazhatták, akik ekkorra már nem a földművelésből éltek (Nenchū gyōji).

A *susuki* szárának élesen elvágott felületéről úgy hitték, hogy elűzi az ártó szellemeket (Nihon no gyōji, koyomi). O-tsukimi ünnepén az ereszre – előzőleg a Holdnak felajánlott – *susukit* lógnak, azzal a céllal, hogy az elkövetkezendő évben megvédjék a háziakat a betegségektől (Ii Nihon zaihakken).

Az (*o-*)*dangot* rizslisztből készítik és általában édes adzukibabpasztával (*anko* 餡子), cukorral édesített szójababporral (*kinako* 黄粉) vagy szójaszószalapú édes-sós szósszal édesítik (Nenchū gyōji). A Kiotó 京都-központú Kansai 関西 régióban hosszúkás *dangot* készítenek, közepébe töltelékkel tesznek, így a *dango* a felhővel takart Holdat szimbolizálja (Nihon no gyōji, koyomi).

A rizsből készült *dangoval* megköszönik a jó termést, és az elkövetkező évre is jó termést kívánnak (Hasshō wa Chūgoku?). A *dangoba* belekerül a Hold *kamijának* lelke, azt elfogyasztva, úgy hitték, hogy jó termés lesz az elkövetkező évben, másfelől erőt is nyernek, egészségesek maradnak az elkövetkező évben, és boldogságban lesz részük (Higuchi, 1984:158; Kaseno, 2000:10–13; Hasshō wa Chūgoku?).

Más források szerint az (*o-*)*dangot* eleinte nem rizslisztből, hanem tarógyökérből készítették, hogy megköszönjék jó termését (Saitama-ken no jinja).

Úgy tartják, hogy az (*o-*)*dango* előzménye a *kinu-katsugi* 絹担ぎ/衣被ぎ (zsenge, kisméretű tarógumók héjastól megfőzve) volt, mely a japán történelem korai szakaszában szintén a felajánlás része volt. Uda császár 宇多天皇 897-ben készíttetett először *dangot* a holdnézés eseményére, ekkortól váltotta fel a *dango* a *kinu-katsugit* (Nenchū gyōji). (Van olyan forrás, mely szerint a *dangot* a tarógumók helyett ajánlják fel (Koyomi to tenbun).)

Az országban található olyan terület, ahol 15 (*o-*)*dango*t tesznek egy táltra az ünnep *jūgoya* elnevezése miatt ('15. éjszaka'). Három sorban helyezik el a 15 *dango*t, az alsó sorba 9, a középsőbe 4, majd felülre 2 *dango* kerül (Saitama-ken no jinja). Az ország keleti területein kerek az (*o-*)*dango*, mint a telihold, a nyugati területeken pedig ovális, mely a *kinu-katsugi* alakjára hasonlít (Nenchū gyōji).

A 2. világháború előtti időszaktól kezdve a Shōwa-időszak 昭和時代 (1926–1989) közepéig (van olyan régió, ahol a mai napig) tartották a 'holdnézés[kor] tolvaj[lás]' (*o-tukimi dorobō* お月見泥棒) szokását. Van olyan régió, ahol *dango*-tolvajlásnak (*dango-nusumi* 団子盗み) nevezik ezt a szokást. A szokás neve szerint a házaknál a gyerekek – úgy, hogy az otthoniak ne vegyék észre – ellopják a felajánlott *tsukimi-dango*t, gesztenyét, datolyaszilvát, zöld szójababot⁸ (*edamame* 枝豆), jamgyökeret, tarógyökeret vagy az édességet. Ha észre is veszik, úgy tesznek a háziak, mintha mi sem történt volna. Úgy hitték, hogy mindez jó szerencsét hoz számukra, jó lesz a következő évi termés (Nishitsunoi, 1958: 65; Igai to shiranai). Régen a gyerekek egy hosszú botra szöveget vagy horgot tettek – így halászták el a *dango*t. Manapság a gyerekek meglátogatják sorra a házakat és azt mondják: „*O-tsukimi* ünnepi tolvajok vagyunk.” 「お月見泥棒です。」, majd édességet kapnak (Igai to shiranai?). Máig fennmaradt, hogy ha az adott régióban szokás volt a „tolvajlás”, akkor felkészültek rá a háziak, a férjnek pl. a verandára, egy jól elérhető helyre ki kellett készíteni, amit a gyerekek majd ellopnak (Yahoo Chiebukuro).

Az ünnep megünneplésének kezdete kapcsolódott a tarógyökér-betakarításhoz. Említettük, hogy van olyan forrás, mely szerint a tarógyökérből készült *kinu-katsugi*t váltotta fel felajánlásként a rizsporból készült *dango*, de fontos megemlíteni, hogy egyes régiókban megőrződött a tarógyökér felajánlásának hagyománya a holdnézés ünnepén (Nenchū gyōji).

Ezen felajánlások mellett gyakori az *aki no nanakusa* 秋の七草 (az 'őszi hét fű/növény/virág/gyógynövény'⁹), valamint más őszi gyümölcs, zöldség felajánlása – az egyes régióktól függően (Nenchū gyōji).

8 Érés előtt betakarított szójabab.

9 A 'hét növény' 七草 kifejezés önmagában a *haru no nanakusa* 春の七草 a 'tavaszi hét fű/(gyógy)növény'-re utal, az első holdhónap, újév 6. napján szedik le őket és a 7. napon készítik belőlük *hétfűkását*. A növények apróra vágása közben varázserejű dalt énekeltek, úgy hitték, hogy ez a dal segít elűzni a járványokat, a fertőző betegségeket. Az ünnepet *hétfűünnepnek* 七草行事 nevezik (Higuchi, 1984:162).

Az őszi hét növény/virág a VIII. század második felében lett népszerű, amikor Yamanoue no Okura 山上憶良 *waka*-költő két verse¹⁰ az őszi hét virágról megjelent a *Manyōshū* 万葉集-ban¹¹, a *waka*-költészet¹² híres gyűjteményében. Az őszi hét fű/növény/virág/gyógynövény a következő: lednekfűrt (*Lespedeza*) 萩, hírharang/léggömbvirág (*Platycodon grandiflorus*) 桔梗 vagy hajnalka 朝顔, kudzu¹³ (*Pueraria lobata*) 葛, szegfű (*Dianthus superbus* L.) 撫子/瞿麦, *susuki* (*Miscanthus sinensis*) 薄/尾花, *Patrinia scabiosaeifolia*¹⁴ 女郎花, sédkender (*Eupatorium fortunei*) 藤袴. A hét növényből kását készítene, így fogyasztják el (Through the Sapphire Sky; Nihon no gyōji, koyomi).

Okinawán 沖縄 főtt adzuki babbal borított rizsgombócot, *fuchagit* 吹上¹⁵ készítene és ajánlanak fel (Nishitsunoi, 1958: 65). A 8. holdhónap 15. napján a tűz *kamijának* ヒヌカン (火の神様) buddhista 仏壇 vagy sintó oltárra 神棚 teszik felajánlásként a bő termésért, illetve tűz elleni védelemért, majd elfogyasztják. Főtt adzuki babba 小豆 görgetik, melyről úgy hiszik, hogy elűzi az ártó szellemeket (Okinawa no shūkan).

Egyes régiókban pedig a buddhista templomokban a jó termésért buddhista szertartást (*mangetsu hōe* 満月法会) tartanak ezen a napon (Nishitsunoi, 1958:65).

Ha felhő takarja a teliholdat

Japánban gyakori, hogy a 8. holdhónap 15. napján még tart az esős évszak, ezért nem látható tisztán a telihold (Nenchū gyōji). A várva-várt éjszakán

10 「秋の野に 咲きたる花を 指折りかき数ふれば 七種の花」 „Az őszi mezőn | a virágzó virágokat | kezemen [ujjaimon] megszámlolva | hétféle virág volt” (A *Manyōshū* 1537. verse);

「萩の花 尾花葛花 なでしこの花 女郎花 また藤袴朝がほの花」 „Lednekfűrtvirág | -susuki és kudzu-virág | szegfű(virág) | patrinia-virág | valamint sédkender és hajnalka(virág)” (1538. vers) (Machida, 2002).

11 A *Manyōshū* 万葉集 'A tízezer falevél' című költészeti antológia 718(?) és 785 között készült el, Ōtomo no Yakamochi 大伴家持 irányításával. Mindmáig a japán líra legértékesebb gyűjteményének tartják (Vihar, 1994:12).

12 A *waka* 和歌 'japán dal', amely az udvari arisztokrácia körében fejlődött ki a VI. századtól kezdve. A különböző alkalmakra írt versek között van *tanka* 短歌 'rövid dal', mely öt sorból és 31 *morá*ból (rövid szótagból) áll (5-7-5-7-7) és *chōka* 長歌 'hosszú dal', melyben a sorok *moraszáma* kötött, a vers hosszúsága nem (Vihar, 1994:11).

13 A *kudzu* szárított, porrá őrölt gyökerét Japánban megfázás kezdeti szakaszában használják láz- és fejfájás-csillapítóként. Kínában az 50 alapgyógynövény egyike (Through the Sapphire Sky).

14 Nincs magyar neve a növénynek.

15 *Fuchagi-muchi*-nak 吹上餅 is nevezik (a *mochi* 餅, rizsgombóc okinawai kiejtése: *muchi*) (Okinawa no shūkan).

eső, illetve felhők miatt nem látszódó holdat 'Eső és Hold' 雨月-nak¹⁶, illetve 'Nincs-Hold' 無月-nak nevezik (Nihon no shinwa).

Ha az ünnepen az időjárási viszonyok miatt nem láthatták meg a teliholdat, akkor az ünnepet követő napokon is várják a Holdat, hogy megpillanthassák, mely napokat külön kifejezésekkel illetik (Nenchū gyōji). Ilyen esetben másnap, a 16. nap éjszakáján (*iza-yoi* 十六夜) is várták feljövételét, ha tovább szükséges várni a Hold megpillantását: a 17. nap éjszakáját *Tachi-machi-zukin* 立待月 neveztek ('állva várt Hold'), a 18. éjszakát: *I-machi-zuki* 居待月 ('ülve várt Hold'), a 19. éjszakát: *Ne-machi-zuki* 臥待月 ('fekve várt Hold'), a 20. éjszakát: *Fuke-machi-zuki* 更待月 ('egyre várt Hold'), a 30. éjszakát pedig: *Tsu-gomori* 晦日 ('Holdnélküli éjszaká')-nak nevezik (Nenchū gyōji; Nihon no shinwa).

Ezen kifejezésekből is jól látható, hogy mennyire fontos volt a japán emberek számára már az ősidőktől fogva a telihold megpillantása, amire a teliholdnak egy másik elnevezése utal: *Mochi-zuki* 望月 ('Telihold'), az ünnepet megelőző nap éjszakájának Holdját pedig *Ko-mochi-zuki* 小望月 ('Kis Telihold')-nak nevezik, magát az ünnep előtti éjszakát pedig: *Matsu-yoi* 待宵 '[Holdat] váró éjszaká'-nak nevezik (Nenchū gyōji; Nihon no shinwa).

Legendák az ünnephez kötődően

Tsukiyomi-no-mikoto 月読尊 (a Hold istensége: Tsuki no kami-sama 月の神様), a *Kojiki* 古事記 (712) és a *Nihonshoki* 日本書紀 (720)¹⁷ mítoszaiban szereplő istenségek egyike, aki az éjszaka és a tenger felett uralkodott. Ő irányította a hold változásait és az ár-apályt (Nenchū gyōji).

Egyik nap nővére, Amaterasu Ōmikami (天照大神/天照大御神), a Menny- és Napistennő utasítására meglátogatta Ukemochit 保食神, az étel sintó istennőjét¹⁸. Ukemochi a föld felé fordulva főtt rizst, a tenger felé

16 Ueda Akinari 上田秋成: *Eső és hold meséi* 雨月物語 (1776) ma is a japán irodalom egyik legkedveltebb klasszikus olvasmányainak egyike. Megjelent magyarul: Ueda Akinari: *Eső és hold meséi*. Európa, Budapest, 1964.

17 A japán irodalom legelső ránk maradt emlékei a *Kojiki* és a *Nihonshoki* krónikák. A legősibb japán mítoszok és legendák világát ölelik fel, emellett japán költeményeket is tartalmaznak. (A *Kojiki* magyarul is olvasható: Kazár Lajos (ford.): *Ko-dzsi-ki*. Magyar Történelmi Társulat, Sydney, Australia, 1982.)

18 Más változat szerint Inari istenséget 稲荷 látogatta meg (Roberts, 2010: 118). (Az Inari Da-imyōjin 稲荷大明神 nevű *kami* nevét mondták rövidítve Inarinak. A *Kojiki*-ben és a *Nihonshoki*-ben már a gabona *kamijaként* jelenik meg. Az „ine-nari” azt jelenti, hogy „rizs érése” (Sonoda, 1983: 282–283).)

Az Encyclopaedia Britannica szerint a *Nihonshoki* krónika alapján Tsukiyomit, a *Kojiki* szerint

fordulva mindenféle halat, majd újból a föld felé fordulva vadakat adott ki magából. Díszebéden tálalta ezen ételeket Tsukiyominak, aki olyan undort érzett mindezek láttán, hogy

mérgében megölte Ukemochit. Ekkor Ukemochi holttestéből sokféle gabona, rizs, közönséges kakaslábfű (*Echinochloa crusgalli*), köles, szójabab, adzuki bab, valamint tehenek, lovak és selyemhernyók jöttek elő. Amaterasu, a Napistennő ezen ételnek valókat az embereknek adta; a selyemhernyókból selyemszálat gombolyított, megtanítva a selyem előállítását az embereknek (Nenchū gyōji; Roberts, 2010: 118; Encyclopaedia Britannica).

Amaterasu mérges lett Tsukiyomi tettének hallatán, „rossz istenség”-nek nevezte, s megtiltotta, hogy többé a szeme elé kerüljön. Ezért van az, hogy a Hold csak éjszaka világít, amikor a Nap nincs az égen (Roberts, 2010:118; Nenchū gyōji). A japánok úgy látják, hogy egy nyúl él a Holdon, aki rizssüteményt (*mochi* 餅) készít. A kínaiak ellenben úgy hiszik, hogy a Holdon élő nyúl az örök élet elixírjét törli egy mozsárban (Tokarev, 1988:414).

A *Taketori monogatari* 竹取物語 (A bambuszvágó öregapó története) az egyik leghíresebb japán történet. Eszerint egy ún. *fushi-no-kusuri* 不死の薬 (a halhatatlanság gyógyszere) nevű növény nő a Holdon; Kaguya-hime かぐや姫 (a Holdhercegnő) hagy belőle köszönetképp egy öregembernek, aki segítette földi tartózkodását. Az öregember elvitte a gyógynövényt az uralkodónak ajándékként, de az uralkodó elégette azt a Fushi 不死 (Halhatatlan) hegynél. Az uralkodót erős harcosok kísérték fel a hegyre, ez alapján nevezték el a hegyet „erős harcosokban bővelkedőnek” 「士に富む山」, vagyis Fuji-hegynek 富士山 (Nenchū gyōji; Fujiyama Navi).

Az ünnep ma

Vidéken nagy különbségek találhatók az ünnephez kötődő egyes szokások tekintetében, melyekből párat említettünk, de a városokban megfigyelhető, hogy egyre kevésbé tartják meg az ünnepet (Ōsaka Shiritsu Kagakukan). Egy ismeretterjesztő blog említi, hogy a holdnézés közbeni italozás az egyik legfontosabb mai jellemzője az ünnepnek (Seikatsu no hinto).

Az ünnep során ünnepi étel a *tsukimi-udon*, illetve a *tsukimi-soba*¹⁹. Mindkét leves jellegzetessége, hogy az étellekészítés egyik utolsó mozzanata,

Susano-o-t 須佐之男, a Vihar- és a Tenger istenét küldte a Napistennő Ukemochit meglátogatni (Encyclopaedia Britannica).

¹⁹ Az *udon* és a *soba* tészta közötti legfőbb különbség, hogy az *udon* búzalisztből, a *soba* pedig hajdinalisztből készül.

hogy egy tojást ütnek az *udon* vagy *soba*-betétes levesre, mely a holdat jelképezi. Modern „ünnepi” étel a tükörtojást tartalmazó *tsukimi*-burger, melyet szeptemberben és októberben lehet megvásárolni japán McDonald's-okban (Sui getsu dou).

Az ünnep kínai és koreai változatának fontos jellemzője, hogy a családok visszatérnek erre a napra a szülői házhoz, hogy nagy családi körben ünnepelhessenek együtt. Japánban az *o-bon* お盆 ünnepének jellemzője mindez, melyet egy holdhónappal a *tsukimi* előtt tartanak.

Záró gondolatok

Ahogy láttuk, Japánban elsősorban az ünnep nevéhez is hűen a holdnézés köré rendeződnek az ünnep egyes részei, illetve az ünnep legendái is a Holdhoz, a Hold *kamijá*hoz kötődnek.

Japánban nem tartozik a nemzeti ünnepek közé a holdnézés ünnepe (JNTO).

Irodalomjegyzék

- Ecsedy Ildikó*: Hétköznapiak és ünnepek a régi Kínában. Corvina, Budapest 1990.
- Higuchi Kiyoyuki* 樋口清之: Nihon no fūzoku no nazo 日本の風俗の謎 [A japán szokások rejtélye]. Yamato Shobō, Tōkyō 1984.
- Jamadzsi Maszanori* 山地征典: Japán: Történelem és hagyományok. Gondolat, Budapest 1989.
- Kanzaki Noritake* 神崎宣武: Matsuri no shoku-bunka 祭りの食文化 [Az ünnepek étkezési kultúrája]. Kadokawa-gakugei, Tōkyō 2005.
- Kaseno Kazuko* 総野和子: Nihon bunka no genryū wo tazunete 日本文化の源流を尋ねて [A japán kultúra eredetéről kérdezve]. Keiō Daigaku Shuppankai, Tōkyō 2000.
- Miyake Hitoshi* 宮家 準: Minzoku shūkyō he no izanai 民族宗教への誘い [Bevezető a népi vallásosságról]. Keiō Tsūshin, Tōkyō 1990.
- Na Kyung Soo* (ed.) – *Chae Ria* (ed.): Encyclopedia of Korean seasonal customs – Encyclopedia of Korean folklore and traditional culture, Vol. 1. National Folk Museum of Korea, Seoul 2010.
- Nishitsunoi Masayoshi* 西角井 正慶 (szerk.): Nenchūgyōji jiten 年中行事辞典 [Az évközi ünnepek enciklopédiája]. Tōkyōdō, Tōkyō 1958.
- Roberts, Jeremy*: Japanese Mythology A to Z. Chelsea House, New York 2010.
- Sakurai Mitsuru* 桜井 満: Hana to Nihon-jin 花と日本人 [A virág(ok) és a japán ember]. Yūzankaku Shuppansha, Tōkyō 1994.
- Shimonaka Hiroshi* 下中弘 (szerk.): Heibonsha's World Encyclopedia 世界大百科事典 Vol. 18. Heibonsha, Tokyo, 1988. („Tsukimi [Holdnézés]” c. szócikk)

- Soga Tetsuo 相賀徹夫 (szerk.): Encyclopedia Japonica大日本百科事典, Vol. 12. Shogakukan, Tokyo 1970. („Tsukimi [Holdnézés]” c. szócikk)
- Sonoda Minoru 藺田 稔: „Inari” in Kodansha Encyclopedia of Japan, III. kötet, Tōkyō 1983.
- Tokarev, Szergej Alekszandrovics (szerk.): Mitológiai enciklopédia II. Gondolat, Budapest 1988.

Internetes források

- Fuji-yama Navi/ „Fuji-san” wa motomoto „Fushi-san” to yobareteita? フジヤマNavi/「富士山」はもともと「不死山」と呼ばれていた? [Fuji-hegy navigáció/A „Fuji-hegyet” eredetileg „Fushi-hegynek” hívták?], <http://www.fujiyama-navi.jp/quiz/column7/> [2016.04.25.] (Fujiyama Navi)
- Hahn István: Naptári rendszerek és időszámítás. Budapest, Neumann Kht. 2004. <http://mek.niif.hu/04700/04744/html/naptarirendszerek0002.html> (Hahn, 2004)
- Hasshō wa Chūgoku? Igai to shiranai „Jūgoya” no kigen to fūshū 発祥は中国? 意外と知らない「十五夜」の起源と風習 [Kínából ered? Meglepő és ismeretlen - A tizenötödik nap éjszakája ünnep eredete és szokásai], 2014. <http://www.chintai.net/news/2014/09/05/1552/> [2016.03.10.] (Hasshō wa Chūgoku?)
- Ii Nihon zaihakken/ Nihon no fūshū / O-Tsukimi/ O-Tsukimi no o-sonae ni wa donna imi ga aru no? いい日本再発見/ 日本の風習/ お月見/ お月見のお供えにはどんな意味があるの? [Fedezzük fel újra Japánt/Japán szokások/ Mit jelentenek az o-tsukimi ünnepén történő felajánlások?], 2015. <http://i-nippon.net/日本の風習/678.html> [2016.03.12.] (Ii Nihon)
- Igai to shiranai!? O-Tsukimi no fūshū, o-tsukimi dorobō 意外と知らない! ? お月見の風習、お月見泥棒 (お月見どろぼう) [Meglepő és ismeretlen - Az o-tsukimi ünnepi szokások, az o-tsukimi tolvajlás (O-tsukimi tolvajlás)], yakudatuburogu.com, 2014.08.22. <http://yakudatuburogu.com/111.html> [2016.03.13.] (Igai to shiranai)
- Japan National Tourism Organisation/ Japan In-depth/ Cultural Quintessence/ Experience Japanese Culture/ Holidays, Occasions & Events, <http://www.jnto.go.jp/eng/indepth/cultural/experience/ab.html> [2016.03.19.] (JNTO)
- Koyomi to tenbun no zatsugaku/ Chūshū no Meigetsu wa itsu? 暦と天文の雑学中秋の名月はいつ? [A naptárról és asztronómiáról/ Mikor van az őszközépi telihold?], 2011. http://koyomi8.com/reki_doc/doc_0710.htm [2016.03.10.] (Koyomi to tenbun)

- Machida Ichirō 町田 一郎 (2002): Kusuri no hakubutsukan/Mijika-na seikatsu ni aru yakuyō shokubutsu - Aki no nanakusa 薬の博物館身近な生活にある薬用植物 秋の七草 [Gyógyszermúzeum/A közelünkben lévő gyógyító növények - Az őszi hét (gyógy)növény], 2002.9. <http://www.eisai.co.jp/museum/herb/familiar/sevenautumn.html> [2016.03.10.] (Machida, 2002)
- Mitoku, shittoku/Wasei Harowen!? Jūgoya ni okonawareru 「O-Tsukimidorobō」 to wa? 見トク知ットク/和製ハロウィン! ?十五夜に行われる「お月見泥棒」とは? [Érdemes megnézni, érdemes tudni róla/ Halloween Japánban/ A 15. nap éjszakáján történő „o-tsukimi-tovajlás” mit jelent?], 2014 <http://mitokushittoku.com/autumn/月見泥棒/> [2016.03.10.] (Mitoku, shittoku)
- National Diet Library/ The Japanese calendar (Nihon no koyomi)/ Calendar History, 2002. http://www.ndl.go.jp/koyomi/e/history/02_index1.html [2016.03.11.] (NDL)
- Nenchū gyōji/ 10-gatsu no saijiki 年中行事/10月の歳時記 [Évközi ünnepek/ Az októberi évszakszók feljegyzései], 2006. <http://www.bite-japan.com/kako/saijiki10-j.html> [2016.03.10.] (Nenchū gyōji)
- Nihon no gyōji, koyomi/ Nenchūgyōji, sekku/ Jūgoya, 日本の行事、暦/ 年中行事、節句/十五夜 [Japán ünnepek, naptár/Évközi ünnepek, évszakünnepek/ A tizenötödik nap éjszakája], 2014. <http://koyomigyōji.com/nenchugyouji-15.htm> [2016.03.12] (Nihon no gyōji, koyomi)
- Nihon no shinwa to kodai-shi to bunka/ Susano-o no Nihon-gaku/ Kyōto, 日本の神話と古代史と文化 《スサノヲの日本学》 【京都】 [A japán mítoszok és az ókori történelem és a kultúra/ Susano-o és a japán stúdiumok/ Kyōto], 2006. <http://susanowo.kyo2.jp/e4245.html> [2016.03.11.] (Nihon no shinwa)
- Okinawa no shūkan/ Kyūreki 8-gatsu 15-nichi no Jūgoya/ Fuchagi 沖縄の習慣/ 旧暦8月15日の十五夜/ふちやぎ [Okinawai szokások/ A holdnaptár szerinti 8. holdhónap 15. napjának a tizenötödik éjszaka ünnepe/ Fuchagi (okinawai, főtt adzuki babbal borított rizsgombóc)], 2010. <http://blog.goo.ne.jp/nora0124/e/2ade616fafa975c015c465177ab76999> [2016.03.11.] (Okinawa no shūkan)
- Ōsaka Shiritsu Kagakukan/ O-Tsukimi no hanashi 大阪市立科学館/お月見の話し [Az Oszakai Állami Tudományúzeum/ O-tsukimiról], 2011.11.27. <http://www.sci-museum.kita.osaka.jp/~kazu/tsukimi/newtukimi.html> [2016.03.13.] (Ōsaka Shiritsu Kagakukan)
- Saitama-ken no jinja/ Koramu: Mijika-na kami-sama/ O-dango wa shokuyoku no aki no O-Tsuki-sama (Jūgoya) 埼玉県神社/コラム「身近な神様」/ お団子は食欲の秋のお月様 (十五夜) [Saitama megyei sintó szentély/ A közelünkben lévő istenségek (kami-samák)/ Az o-dango és az őszi Hold

- istenség (A tizenötödik nap éjszakája], <http://www.saitama-jinjacho.or.jp/column/15ya/> [2016.03.12.] (Saitama-ken no jinja)
- Salát Gergely: A kínai Holdújév. Kínai Nemzetközi Rádió. Terebess Ázsia Lexikon. <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/holdujev.html> [2016.04.06.] (Salát: A kínai Holdújév)
- Seikatsu no hinto/ Jūgoyatte nani? Jūgoya ni wa donna koto wo suru no? 生活のヒント/十五夜ってなに?十五夜にはどんなことをするの? [Tippék a mindennapokhoz/ Mi a tizenötödik nap éjszakája? Hogy zajlik a tizenötödik nap éjszakája?], 2014. <http://seikatunohint.jellybean.jp/72.html> [2016.03.13.] (Seikatsu no hinto)
- Sui getsu dou/ Tsukimi 水月堂/ 月見 [Víz-Hold Csarnok/ Tsukimi], 2015. <http://wapapp.baidu.com/nalanshuiyue/item/c020ec3a49bee08bf4e4ad46> [2016.03.13.] (Sui getsu dou)
- Through the Sapphire Sky/ The seven flowers of autumn - Aki-no-nanakusa Through the Sapphire Sky / The seven flowers of autumn - Aki-no-nanakusa (秋の七草) 2011. <http://through-the-sapphire-sky.blogspot.hu/2011/09/seven-flowers-of-autumn-aki-no-nanakusa.html> [2016.03.13.] (Through the Sapphire Sky)
- Ukemochi no kami, Shintō goddess. Encyclopaedia Britannica. <http://www.britannica.com/topic/Ukemochi-no-Kami> [2016.04.06.] (Encyclopaedia Britannica)
- Yahoo Chiebukuro/ Mana-, kankonsōsai/ Matsuri to nenchūgyōji/ Kon'ya wa Jūgoya desu ne. Nyōbo ni „O-tsukimi dorobō...”, Yahoo 知恵袋 / マナー、冠婚葬祭 / 祭りと年中行事 / 今夜は十五夜ですね。女房に「おつきみどろぼう...」 [Yahoo tudástár/szokások,a családi kapcsolatok fontos ceremóniális eseményei/ ünnepek/fesztiválok és évközi ünnepek/ Ma a tizenötödik nap éjszakája van, ugye? Feleségemnek mondom: „O-tsukimi-tolvajok...”], 2013. http://detail.chiebukuro.yahoo.co.jp/qa/question_detail/q12113722947 [2016.03.13.] (Yahoo Chiebukuro)